

RIJEČI I SLIKE

WORDS & IMAGES



RIJEČI I SLIKE

WORDS & IMAGES

Uredila/ Edited by
Branka Stipančić



SOROS CENTAR ZA SUVREMENU UMJETNOST - ZAGREB

SOROS CENTER FOR CONTEMPORARY ARTS - ZAGREB

Zagreb, 1995

**Riječi, riječi,
riječi...
Tomislava
Gotovca**

**Words, words,
words ... by
Tomislav
Gotovac**

Dok su riječi u djelu umjetnika dvadesetog stoljeća gotovo obavezna epizoda, u jednom radu ili seriji, za Tomislava Gotovca one su konstanta koja čini nit njegova umjetničkog djelovanja. Sustavno je nizao djela u kojima su riječi ne forma, nego nosioci sadržaja njegova izraza. To se svakako poklapa i s počecima njegova djelovanja, koje seže u šezdesete, kada konceptualna umjetnost stupa na svjetsku likovnu scenu. Upravo je Gotovac primjer umjetnika multimedijalnog usmjerenja, koji se riječima koristi kroz različite medije.

Riječi se kod Gotovca mogu naći u prvim likovnim radovima, kolažima iz 1964. u kojima upotrebljava dnevne novine, uz druge sitne predmete iz svakodnevnog života: kutije šibica, fotografije, tramvajske karte itd. kao "citate stvarnosti". Dnevne novine poput plakata u dekolazima pariških novih realista šezdesetih jesu i vizualno i semantičko polje slike te se i kod Gotovca pojavljuju kao "likovna građa". Efemernost koju posjeduju, jer njihova poruka zastarijeva već sutradan,

While for 20th century artists words are an obligatory episode in a single work or a series of works, for Tomislav Gotovac they constitute a constant element underlying his artistic activity. He has consistently produced works in which words are not the form, but the content of his expression. This coincides with the beginnings of his career in the 1960s, when Conceptual art appeared on the international scene. Gotovac is an excellent example of a multimedia artist who uses words in various media.

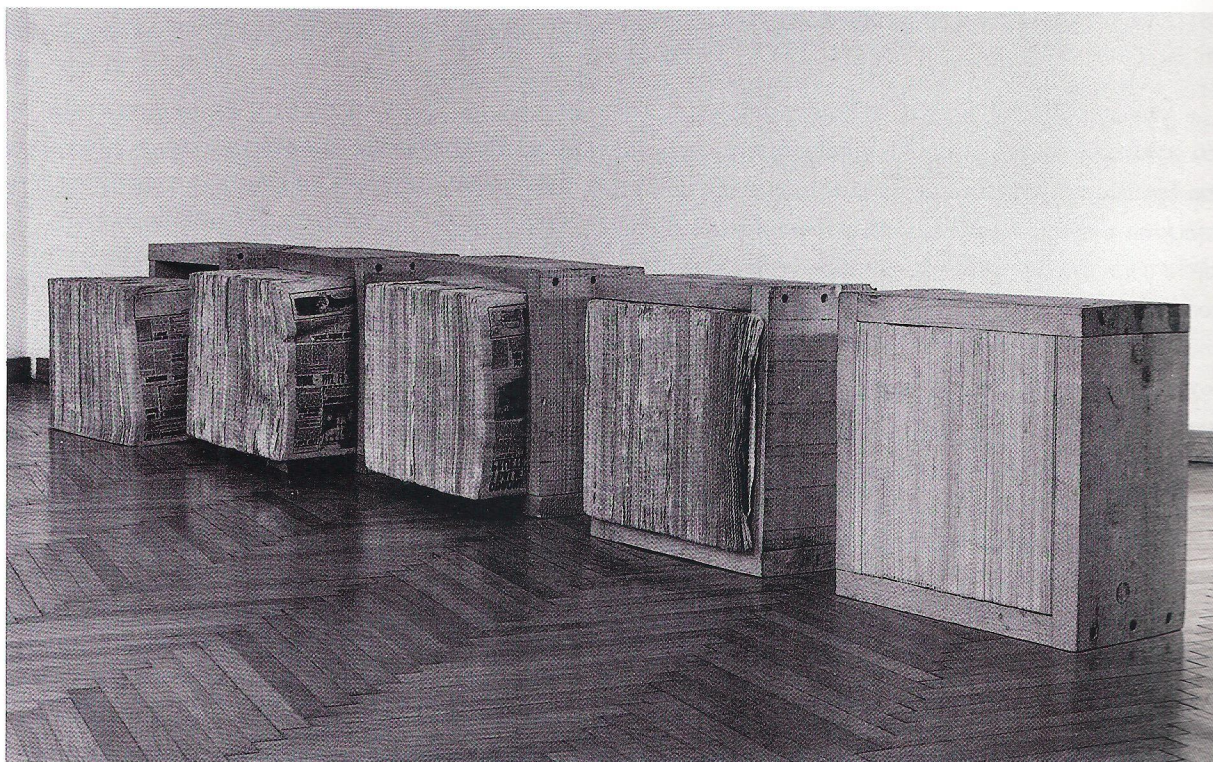
Gotovac began to use words at the very outset of his career, in his collages of 1964 which, besides assorted everyday things, such as matchboxes, snapshots, tram tickets, and others, made use of daily papers, as "quotations from reality". Daily papers, just like posters in decollages by Parisian new realists of the 1960s, are both the visual and semantic field of the picture, and in Gotovac's work they function as "visual arts material". Their ephemeral quality - the fact that their message is obsolete by the next day - supports the theory of

čini upravo novine materijalom koji podupire tezu o samim riječima kao ready madeima. Novine će se pojavljivati i u drugim Gotovčevim umjetničkim akcijama - "Pokazivanje Ellea", 1962.; "Čitanje novina", Galerija nova, Zagreb, 12. veljače 1980.; "Umjetnik kao kolporter Poleta", Zagreb 1984./85., ili novine kao materijal - objekt u djelu "Sarah 1977.", 1977. itd.

Iskaz ili stav umjetnika (artist's statement) tekovina je konceptualne umjetnosti šezdesetih kao osobno angažiranje u tada preuzetoj ulozi umjetnika kao ličnosti koja djeluje na "promjenu stanja" ili "promjenu svijesti" ili "promjenu svijeta". Na toj su liniji radovi Tomislava Gotovca u kojima on ispisuje riječi što tvore rečenice, a koje su svojevrstne umjetnikove tvrdnje, stav, pogled na svijet. Ispisani rukom, na crtežu ili zatim otisnuti u grafici, ovi su radovi primjeri čistih riječi koje

words as ready-mades. Newspapers appeared in other artistic actions by Gotovac, such as *Showing Elle*, 1962; *Reading the Paper*, Nova Gallery, Zagreb, 12 February 1980; *The Artist as a Street Vendor of Polet Weekly*, Zagreb, 1984/85; or newspaper as material- object in the work *Sarah 1977*, 1977, etc.

The artist's statement emerged in the Conceptual art of the 1960s to reflect the new role of the artist as an individual who was personally and actively involved in "changing conditions", "changing awareness" or "changing the world". It is along these lines that Tomislav Gotovac produces his works: he inscribes words to make up sentences that are an expression of the artist's statement, attitude, outlook. Written by hand, on a drawing or a print, these works are pure words that have an unambiguous meaning and message. This places



Tomislav Gotovac,
Sarah 1977, 1977.

paper, wood, željezo / paper, wood, metal, 53 x 330 x 67 cm

imaju nedvosmisleno značenje i poruku. Time se Gotovac svrstava u konotativno, semantičko krilo konceptualne umjetnosti, gdje je nosilac poruke značenjsko, a ne vizualno. Nasuprot krila konceptualne umjetnosti gdje su umjetnikove tvrdnje tautologija, ili pak gdje akumulacijom riječi postaju materija - tkivo vizualnoga.

Svakako najpoznatiji Gotovčev iskaz koji je varirao u tehnikama (predavanje-akcija, grafika/plakat, knjiga) i sufiksima koji su se dodavali na osnovnu tvrdnju jest "PUN MI JE KURAC". Godine 1978. nastale su dvije varijacije ovoga iskaza. U Beogradu je umjetnik tiskao u vlastitom izdanju seriju - triptih grafiku dimenzija B1, u nakladi 50 primjeraka s tekstem:

Pun mi je kurac
Tomislav

Jebe mi se
Tomislav

Jebo me bog
Tomislav

U jesen iste godine, na Novim tendencijama 6 u Zagrebu Gotovac je tiskao knjigu u kojoj su sve stranice nosile jednoobrazni tiskani tekst

Pun mi je kurac
Tomislav

Na šestim Novim tendencijama 1978., Gotovac je izveo i predavanje-akciju istoga naziva "Pun mi je kurac" u kojoj je komentirao aktualnu kulturnu i umjetničku situaciju, komparirao ju je sa stanjem u drugim malim zemljama i nabrojio čega i koga mu je sve dosta.

Mnogo godina kasnije, 1991. Gotovac je isti, već navedeni triptih reciklirao i reinterpretirao u sada potpuno drukčijim okolnostima - onima koje su ga nagnale da se ponovo lati umjetničkog sredstva, "teške riječi" kao svojevrsni vlastiti obrambeni mehanizam protiv agresije.

Pozvan na izložbu Za obranu i obnovu Hrvatske, održanu u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, studenoga

Gotovac in the connotative, semantic branch of Conceptual art where the semantic, rather than the visual, carries the message, as opposed to that branch of conceptual art where the artist's statements are tautologies, or the words accumulate to become material - the fabric of the visual. Gotovac's best-known statement, in various media (lecture-action, print/poster, book) and with various suffixes added to the basic message, is I'VE FUCKING HAD IT. In 1978 two versions of this statement were made. The artist published a series-triptych of prints in B1 format, in his own edition of 50, with the text:

I've fucking had it
Tomislav

I don't give a fuck
Tomislav

So screw me God
Tomislav

In the fall of the same year, at the 6th New Tendencies in Zagreb, Gotovac published a book with all the pages bearing the identical printed text

I've fucking had it
Tomislav

At the 6th New Tendencies exhibition in 1978, Gotovac performed a lecture-action with the same title, "I've Fucking Had It" in which he commented on the current state of culture and the arts, compared it with that in other countries and enumerated who and what he was fed up with.

Many years later, in 1991, Gotovac recycled and reinterpreted the triptych, under a completely new set of circumstances which prompted him to take up his artistic arms - words as his own defense mechanism against aggression.

Invited to participate in the exhibition *For the Defense and Renewal of Croatia*, held at the Art Pavilion in Zagreb in November 1991, Gotovac prepared his triptych and on the three already existing posters he added by hand (text in italics):

1991., Gotovac je pripremio triptih gdje je na postojeća tri plakata rukom dopisao tekst (u kurzivu):

Pun mi je kurac
komunjara i srbenda

Tomislav
Gotovac

Jebe mi se
za Josipa Broza Tita i za bratstvo i jedinstvo

Tomislav
Gotovac

Jebo me bog
ovo je Hrvatska

Tomislav
Gotovac

Od oficijelne kritike tumačen kao nepodoban "psovač", Gotovac je kroz ovaj stav na sebi svojstven način, nasilan i bučan, izražavao svoj nihilistički svjetonazor. Psovka je samo adekvatan hrvatski izraz preuzet iz jezika ulice, izjednačen onim u engleskom slangu koji je neizostavan u kolokvijalnom govoru u američkom filmu te književnosti "fuck you" ili "fuck off". Formalna agresivnost i arogancija pokriva umjetnikov stav koji ublaženo glasi: "Svega mi je dosta", "Sit sam...". Gotovac objašnjava: "Moj komentar toga 'Jebo me Bog' u tom kontekstu nije ni antireligiozna ni skaredna psovka, ta psovka je jedna narodska pučka psovka, poštapalica pasivnog karaktera, koja točno odražava duh našeg, hrvatskog naroda, ta psovka nije agresivna kao ni psovke: Pun mi je kurac ili Jebe mi se. Te psovke su znak metafizičkog očajja, a ne agresije."

Jedan od najupečatljivijih primjera akcija umjetnika u kojima riječ nosi smisao jest rad Point Blank izveden 31. siječnja 1992. godine u Salonu Galerije Karas, u Praškoj 4, Zagreb. Tomislav je Gotovac na zidu galerije ispisivao tamnim sprejom grafite. Najprije riječi koje su simboli Amerike: NEW YORK, HOLLYWOOD, U.S.A., STARS & STRIPES, GEORGE BUSH,

I've fucking had it
with commies and serbs
Tomislav
Gotovac

I don't give a fuck
for Josip Broz Tito and brotherhood and unity
Tomislav
Gotovac

So screw me God
this is Croatia
Tomislav
Gotovac

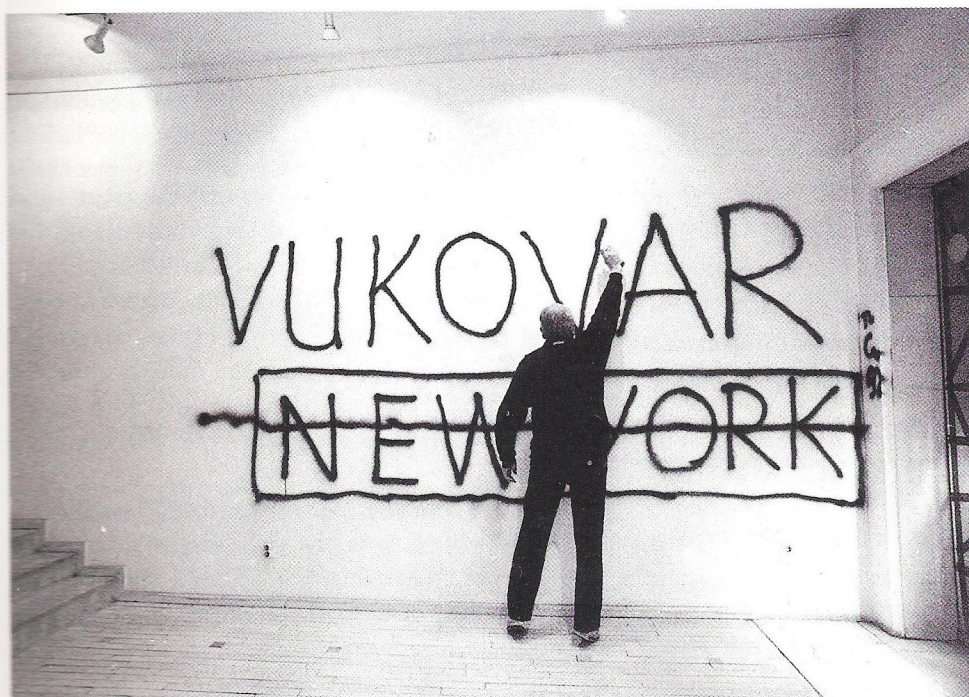
Banned by the official critics for his shocking use of "foul language"¹⁾, Gotovac was merely expressing his nihilist outlook in his own violent and strident way. Curses in this case are just Croatian colloquial language of the street, identical to English slang expressions so frequent in American films and literature - "fuck you" or "fuck off". Formal aggressiveness and arrogance couch the artist's attitude that, formulated somewhat more politely, would be: "I'm sick and tired", "I'm fed up".... Gotovac himself says: "In my opinion, 'God screw me' in this context is neither an anti-religious nor foul curse, it is a folksy curse, a phrase of a characteristically passive character that accurately reflects the spirit of us Croats; this is not an aggressive curse, just as 'I've fucking had it' and 'I don't give a fuck' are not aggressive. These curses are an expression of metaphysical despair, not of aggression."²⁾

One of the artist's most memorable actions in which words were vehicles for meaning was *Point Blank*, performed on 31 January 1992 at the Karas Gallery Salon, on Praška Street 4 in Zagreb. Tomislav Gotovac first wrote graffiti on the gallery wall with dark spray paint - words that symbolize the United States: NEW YORK, HOLLYWOOD, U.S.A., STARS & STRIPES, GEORGE BUSH. Then he drew a frame around these words, crossed them out and above them wrote new Croatian symbols as counterpoints: VUKOVAR, ŠKABRNJA, CROATIA,



Tomislav Gotovac,
Point Blank, 1992.

*performance, instalacija /
performance, installation,
Salon Galerije Karas, Zagreb*



da bi te riječi zatim uokvirio, prekrizio i iznad ispisao nove hrvatske simbole i kontrapunkte: VUKOVAR, ŠKABRNJA, HRVATSKA, CRVEN - BIJELI - PLAVI, IVAN PAVAO II. U vremenu kada je Hrvatska bila napadana, kada su padale civilne žrtve krvavog rata, negirati sve "američko", što je za Gotovca pojam umjetnosti same ("Oduvijek sam bio američki umjetnik u Zagrebu...") i staviti u prvi plan simbole hrvatskog stradanja, Vukovar i prije rata malo kome poznato selo Škabrnju, ili zastavu (verbalnu zamjenu) kao znak konstitucije države, rad je izvanrednog senzibiliteta i snažnih emocija. Nabijen je simbolikom i značenjem, ali i brojnim elementima kojima dalje propituje sam medij i svoje umjetničko djelovanje. Gotovčeva akcija pred oči javnosti stavlja ono što se inače skriva u mraku (ispisivanje grafita). Voljnom umjetnikovom inverzijom intimno i skrovito, postaje javno i vidljivo. Ispisana riječ materijalizira se u sliku - ikonu - simbol. Prema Beuysu, i izgovorena je riječ materijal kao građa umjetničkog djela. U performanceima i happeninzima Tomislava Gotovca izgovorene su riječi nosilac sadržaja djela.

Predavanje-performance Tomislava Gotovca posvećeni boravku u New Yorku, na Manhattanu (Manhattan, zima 1993./1994., predavanje-performance, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, četvrtak, 24. ožujka 1994.) jest priča, vrlo pitka i čak zabavna i s puno osobnog zapažanja i stava o američkom načinu suživota, kulturi, umjetnosti i politici. Priča popraćena projekcijom dijapozitiva te uključivanjem ready madea (čizma, gumene rukavice i spavaćica iz bolnice u kojoj je umjetnik boravio, table i znakovi uzeti s ulice), ovaj diskurs s riječima koje slažu priču slikovit je, dakle, vizualan.

Ako se od materijalizirane riječi, bilo tiskane ili rukom ispisane, pomakne u sferu nematerijalnoga gdje i izgovorena riječ "graditi" djelo, dobiva se zatvoreni krug djelovanja riječima Tomislava Gotovca.

RED-WHITE-BLUE, JOHN PAUL II. At the time when Croatia was attacked and civilians were being killed in the war, this negation of everything "American" that Gotovac had identified with art itself ("I've always been an American artist in Zagreb...")³⁾ and its replacement by the symbols of Croatian suffering, Vukovar and the hitherto anonymous village of Škabrnja, or the verbal syntagm that stands for the Croatian flag as the symbol of the state constitution, created a work of an exceptional sensitivity and powerful emotion. Poignant with symbolism and meaning, the work nevertheless continues to explore the medium itself and its artistic effectiveness. Gotovac's action makes public an act - writing of graffiti - that is ordinarily hidden from the eye. The artist's deliberate inversion makes the intimate and concealed become public and visible.

The written word is materialized into an image - icon - symbol. According to Beuys, the spoken word can also be the material of the art work. In Tomislav Gotovac's performances and happenings, the spoken work carries the content of the work.

Tomislav Gotovac's lecture-performance on his stay in New York (Manhattan, winter of 1993/94, lecture-performance, Museum of Contemporary Art Zagreb, Thursday, 24 March 1994) is a story, fluent and very entertaining, with the artist's personal impressions of and his comments on the American way of life, culture, arts and politics. Accompanied by slides and ready-mades (a boot, the rubber gloves and nightshirt from the hospital in which the artist spent some time, boards and signs from the street), this discourse with words that make up a story is picturesque, and therefore visual.

If we take one step further from the materialized word, printed or handwritten, into the sphere of the non-material, where even the spoken word constructs the work, the circle of Tomislav Gotovac's work with words will be closed.

Translated by Maja Šoljan

1) U polemičnom tekstu Uvrijeđena provincijska striptizeta, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 23. 1. 1992., Profil, Josip Depolo kaže: "Ustvari

1) In his polemical text "An offended provincial stripper", *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 23 Jan. 1992, Josip Depolo writes:



**Tomislav Gotovac,
Manhattan, zima 1993. / 1994.**

*Manhattan, winter 1993 / 1994,
predavanje - performance / lecture - performance,
Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, 1994*

ovaj verbalni striptiz uvrijeđenog i zbunjenog gospodina Tomislava ukazao je, još jednom, na žalosnu i odbojnu golotinju neoavangarde, na njenu suvišnost, neaktualnost i konfuziju u glavama ove konceptualističke gospode, na njihovu bezobzirnost, aroganciju, bezprimjernoegocentričnost i na ničim osnovanu pretpostavku da im je ama baš sve dozvoljeno."

2) GOTOVAC, Tomislav; Gotovac kontra Gotovca, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 26. prosinac 1991., Profil, str. 20-21.

3) "Oduvijek sam bio američki umjetnik u Zagrebu a Zagreb je za mene oduvijek bio New York", s Tomislavom Gotovcem razgovarao Goran Trbuljak, *Globus*, Zagreb, 25. ožujka 1994., str. 28-29.

"In fact, this verbal strip-tease of the offended and confused Tomislav Gotovac has revealed once again the sad and repulsive nakedness of neo-avantgarde, its obsolescence, outdatedness and the confusion in the heads of the conceptualist gentlemen, their ruthlessness, arrogance, unparalleled egotism and their totally unfounded assumption that for them anything goes."

2) Gotovac, Tomislav: Gotovac versus Gotovac, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 26 Dec. 1991, Profile, pp. 20-21.

3) "I've always been an American artist in Zagreb and Zagreb has always been New York for me", Goran Trbuljak interviewing Tomislav Gotovac, *Globus*, Zagreb, 25 March 1994, pp. 28-29.